

חובת הזהירות של תאגיד כלפי האורגנים שלו

(ע"א 566/65 כץ נ. "קציף בע"מ, כ' פד"י, (3), 533)

בע"א 566/65 כץ נ. קציף בע"מ¹ נתבע תאגיד, הברה מוגבלת במניות, על-ידי אחד ממנהליו. עסקו של התאגיד היה בניה. אחד מארבעת מנהליו טפל בצד העסקי-מנהלי ושלושת האחרים עסקו בבצוע עבודות שהחברה קבלה על עצמה לבצען. נשוא התביעה היא חבלה שנחבל אחד המנהלים, המערער, טעה שעסק בפריקת צנורות ממשאית. בבית המשפט המחוזי² נפסק שאשמו התורם³ של הניזוק עולה כדי שלילת אחריות המעוללת⁴ – מכאן הערעור.

בית המשפט העליון דן באחריותו הישירה של התאגיד לחבלה במערער⁵. בחלקו הראשון של פסק דינו, דן השופט קיסטר בחובת הזהירות של מעביד כלפי עובד שלו. "אין ספק" פוסק השופט "שלפי ה-Common Law נושא מעביד בחובה לנקוט כלפי עובדו בזהירות סבירה למען בטחונו", אלא "שלא נעשה כל חוזה עבודה בין המערער למשיבה, ואין בתקנות (החברה) כל הוראה בדבר העסקתם של מנהלי המשיבה כעובדים שכירים" – לפיכך "אין" לדעת השופט "לראות את המערער כעובד החברה". משנתברר שיחסי עבודה לא היו בין המערער למשיבה הרי שאף חובת הזהירות של מעביד כלפי עובד שלו לא היתה.

בשלב זה עובר השופט לדון בחובת הזהירות של תאגיד כלפי אורגן שלו. לדעתו: "אין לדבר על רשלנות החברה אלא אם כן מוכחת רשלנות מצד האורגנים שלה, ומוזר היה בעיני לחייב את החברה לשלם לאותם אורגנים או נציגים שהתרשלו עבור הנזקים שהם גרמו לעצמם או לאחד מביניהם אשר חייב היה לפעול ולמעשה פעל כמנהל של החברה". בנגוד לחיבת הזהירות של מעביד כלפי עובד שלו, הרי שביחסים שבין תאגיד לאורגן, אין השופט "יכול להבין מהו הדין או מהי החובה החוזית או האחרת שעל יסודה יש באפשרותו של המערער להיטות את טענתו כי במקרה דנא נושאת החברה המשיבה בחובת זהירות כלפיו".

לפיכך, אין תאגיד, לדעתו של השופט קיסטר, חב חובת זהירות כלפי אורגנים שלו, להבדיל מהמקרה בו האורגן הוא גם עובד של התאגיד. הטעם לדעה זו הוא שהאורגן קבע או היה שותף לקביעת רצון החברה אשר הביא להפרת החובה, הסבה לנזק⁶.

1 ע"א 566/65, כ' פד"י, (3), 533.

2 ת.א. (חיפה) 509/64 (לא פורסם).

3 פקודת הנוזקין סעיף 1ג55 (1) (נוסח ישן).

4 כשבית המשפט יוצא מהנחת אפשרות של חובת זהירות מעביד כלפי עובד.

5 כשהיא דוחה, דוגמת בית המשפט המחוזי, תביעה חלופית בגין אחריות שלוחית להתרשלות של פלוני, עובד של המשיבה, מהטעם שאותו פלוני לא התרשל.

6 השופט לנדוי הסכים לפסק דינו של השופט קיסטר. השופט הלוי סבר שהמערער לא הוכיח

ההלכה העולה מפסק דינו של השופט קיסטר, מעוררת בעיני ספקות.
הספקות הם:

האם היות אורגנים של תאגיד alter ego שלו מונע קיומה של חובת זהירות כלפיהם?
האם לא ייתכנו מקרים בהם על אף מעמדו של פלוני כאורגן של תאגיד יהא התאגיד
אחראי כלפיו בנויקין?

האין להפריד בין שאלת קיומה או העדרה של חובת זהירות מצד התאגיד כלפי
אורגנים שלו, ובין שאלת השפעת מעמדם המיוחד של האורגנים על הפרתה?

עוולת הרשלנות המנוסחת בפקודת הנויקין (ג"ח) בסעיף 35 היא למעשה מסגרת
המתירה לבית המשפט לפי שקול דעתו להכיר בחובות זהירות שבעבר לא הכירו בהן,
ולבחון מחדש קריטריונים הנקוטים בידו להבחנה במקרים של חובת זהירות מוכרת.

אפשרות זו תואמת את הכלל The Categories of Negligence are never closed.

בע"א 451/66 קורנפלד נ. שאולוב⁷, עומד השופט הלוי על עקרון זה באומרו שסעי'
50(2) לפקודת הנויקין (ג"ח) מטיל על בית המשפט תפקיד נורמטיבי מובהק המקופל
במלים "צריך היה" — Ought. דהיינו: על השאלה — למי חייב אדם אותה חובת
זהירות שהפרתה שעה שנגרם נזק מהווה רשלנות לפי ס"ק (1)? משיב ס"ק (2) —
לכל מי שאדם סביר צריך היה בנסיבות הענין לצפות שהוא עלול להפגע. המסגרת
קבועה בחוק — הגדרת תכולתה נתונה בידי השופט.

לפיכך, השאלה בפניה עומד השופט במקרה שלנו, אינה בהכרח: האם הוכרה בעבר
חובת זהירות של תאגיד כלפי אורגן שלו? אלא: היש להכיר בחובת זהירות של תאגיד
כלפי אורגן שלו?

אני סבור שיש להשיב על שאלה זו בחיוב. מנהל של חברה, במיוחד מעין זו אשר
אנו דנים בה, קרבתו הפיסית לענייניה כוללת אותו בין אלו ה"עלולים במהלכם הרגיל
של הדברים להפגע"⁸. שעה שתאגיד מנהל את עסקיו, שעה שהוא מבצע את אשר
למענו הוקם, הוא חייב לצפות שאחד העלולים להנזק הוא אורגן שלו, וזאת מטעם
הקירבה (Neighbourhood) ההדוקה בין האורגן לבין התאגיד. יש לחברה האנושית
אנטרס שלא להרתיע בני אדם מלשמש אורגנים בתאגיד, וביחס לאלו המשמשים
אורגנים, אנטרס שלא למנוע אותם מלקרב לענייני התאגיד.

קרבתו של האורגן לתאגיד עומדת במבחן אותו הציב החוק על מנת להנחות את
בית המשפט בהחלטתו על שאלת קיום חובת הזהירות, ויש, אם כך, להכיר בחובת זהירות
של תאגיד כלפי אורגן שלו.

על מנת שתאגיד יבצע עוולה כלפי אורגן שלו, עליו להפר את החובה שזה עתה
הטלנו עליו. התרשלות זו אפשר שתיעשה על ידי קביעת נוהלי עבודה מסויימים אשר
הסבו את נזקיו של האורגן. למרות שהתאגיד חסר יישות פיסית, אין מעמדו בנויקין
שונה, בדרך כלל, ממעמדם של בני אדם⁹. כשולח וכמעביד מתחייב התאגיד באחריות

שיטת עבודה לקויה של המשיבה ולא רשלנות של פועל המשיבה" והוא מקבל את פסק דינו
של בית המשפט המחוזי מטעמיו.

7 ע"א 451/66 קורנפלד נ. שאולוב, כ"א פד"י, (1), 310.

8 ע"א 224/59 פריצקר נ. פרידמן, ו' פד"י 674.

9 Donoghue v. Stevenson [1932] A. C. 562.

10 ברק, מעמד התאגיד בנויקין כ"ב הפרקליט, 198, 202-213.

שלוחית¹¹. אחריותו הישירה מוסברת באמצעות תורת האורגניזם¹² (The Organic Theory) המייחסת לתאגיד מחשבות, רצון ופעולות מסוימות של האורגניזם שלו. שעה שמחשבות רצונות ופעולות אלו מהוות עוולות מיוחסות אשמו של האורגן ישירות לתאגיד¹³. בשלב זה עולה קושי: התאגיד פועל באמצעות האורגניזם שלו, ו"מוזר היה..." בעיניו של השופט קיסטר "להייב את החברה לשלם לאותם אורגניזם... שהתרשלו", כלומר: האין לאמר שהתאגיד והאורגן אחד הם, ואין זה יכול לחוב חובת זהירות כלפי זה? על קושי זה ניתן להתגבר. חובת הזהירות הנקובה בסעיף 35 לפקודת הנויקין (ג"ח) קיימת ביחס ל"אדם אחר", דהיינו: חובת הזהירות אינה קיימת כלפי עצמו, אלא כלפי אחר "שלבביו יש לו באותן נסיבות חובה שלא לנהוג כפי שנהג". את קושי "החובה שלא לנהוג" הסרנו, אך האם, למרות תורת האורגניזם, מנהלה של חברה הוא "אדם אחר" לגביה לצורך עולת הרשלנות?

תורת האורגניזם, למרות שהיא מייחסת את רצון האורגן ומעשיו לתאגיד, אינה מזדה את האורגן עם התאגיד. התאגיד ואורגן שלו – לא חד הם. יחסי זכות וחובה בין תאגיד לאורגן מוכרים, מוכרות חובות אמון¹⁴ וזהירות¹⁵ של אורגן כלפי תאגיד, ויכול אורגן שעה שהוא מוציא את רצון התאגיד אל הפועל להפר חובות אלה כלפיו, ולא יאמר שהתאגיד הפר את החובה, אלא האורגן הפר אותה – וכלפי התאגיד. לפיכך הרי שטיב מעמדו המיוחד של אורגן בתאגיד וכלפיו אינו סותר את היותו "אדם אחר" ביחס לאותו תאגיד, אדם אשר התרשלות התאגיד מפרה את חובת הזהירות שלו כלפיו.

על אף כל האמור עד כאן אין להתעלם מתוצאות אפשריות של מעמדו המיוחד של האורגן. בהיותו זה הקובע או המשתתף בקביעת נהלי העבודה, צפוי האורגן להתקל בהגנת "אשם תורם"¹⁶. בשלב זה יש לבחון את טיב פעולותיו של הניזוק, כגון מה השפעת המצעות של מנהל זה מלהצביע? מה השפעת התנגדותו להחלטה? מה תוצאות אי השתתפותו בדיון? מה השפעת היות ההחלטה בסמכות האסיפה הכללית והיא החליטה? שאלות אלו ואחרות אינן עולות לדיון שעה שבית המשפט אינו מכיר כלל בחובת זהירות של תאגיד כלפי אורגן שלו.

לפיכך, חובת זהירות לחוד, ואשם תורם לחוד; ועל אף ההסתברות הגבוהה¹⁷ של תרומת אשם מצדו של האורגן, אין להסיק ממנה את שלילת חובת הזהירות, ויתכנו מקרים, אם כי אפשר שע"א 566/65 אינו אחד מהם, בהם יפוצה אורגן שניזוק כתוצאה מכך שהתאגיד שלו הפר אחת מחובות הזהירות שהיתה לו (לתאגיד) כלפי האורגן הניזוק.

אהוד גרא *

11 בעולות המוגדרות בסעיפים 25, 28, 65 לפקודת הנויקין (ג"ח) אין אחריות אלא "אם התייר במפורש... או אשרר".

12 Gower, *Modern Company Law* 2nd ed., p. 234. 13 ראה הערה 12 וכן: *Lennard's Carrying Co. v. Asiatic Petroleum* [1915] A.C. 705; *Regel (Hastings), Ltd. v. Gullivr* [1942] 1 All E. R. 378; *G. E. Ry v. Turner* (1872) 14 L.R. 8, Ch. App. 149.

14 *Re City Equitable Fire Insurance Co.* [1925] Ch. 407 15

16 לפי סעיף 68 לפקודת הנויקין (נוסח חדש).

17 ראה על שאלות נטל ההוכחה – *Wheeler v. New Merton Mills* [1933] 1 K.B. 669, 678-679. * תלמיד השנה הרביעית בפקולטה למשפטים.